

VERSLAG
VAN DE COMMISSIE
VOOR NAAMKUNDE EN NEDERZETTINGSGESCHIEDENIS
DER KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE
VAN WETENSCHAPPEN TE AMSTERDAM
OVER 1971

OVERDRUK UIT HET JAARBOEK DER KONINKLIJKE
NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN
1971

Leden van de Commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis:

Dr. P. J. Meertens, voorzitter; Mevr. Dr. A. W. Idelman-Vlam; Mevr. Dr. M. K. E. Gottschalk; Drs. H. Halbertsma; Prof. Dr. K. Heeroma; Prof. Dr. J. A. Huisman; Prof. Dr. H. J. Keuning; Prof. Ir. L. J. Pons; Dr. W. Roukens; Prof. Dr. B. H. Slicher van Bath; Dr. P. L. M. Tummers; Prof. Dr. A. Weijnen, leden. Dr. D. P. Blok, secretaris.

Adres van het Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde: Keizersgracht 569-571, Amsterdam-C. Tel. (020) 23 46 98. Postgiro no. 167415.

Medewerkers aan het Bureau voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis:

Drs. R. Rentenaar, hoofd van het Bureau; H. Buitenhuis; Drs. R. E. Künzel; C. D. Nagtglas; A. J. Poolman; Drs. J. E. Romein; N. M. Stolk; R. v. d. Veer.

Medewerkers in algemene dienst:

Mevr. C. Batelaan, boekhouding en administratie; Mevr. L. van Immerzeel, bibliotheek; Mevr. F. Modderman-Smit, correspondentiecontact en -administratie; J. P. Wiegman, tekenaar.

Publikaties:

Naamkunde; mededelingen van het Bureau voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis te Amsterdam.

Redactie voor Vlaanderen: Prof. Dr. H. Draye, Prof. Dr. K. Roelandts en Prof. Dr. O. Leys. Voor Nederland: Dr. P. J. Meertens, Dr. J. P. Blok en Prof. Dr. J. A. Huisman.

Redactie- en administratieadres voor Nederland: Bureau voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis, Keizersgracht 569-571, Amsterdam-C. Telefoon (020) 23 46 98. Abonnementsprijs f 10,—.

Bijdragen en Mededelingen van de Commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis. Reeks naamkundige studies uitgegeven bij N.V. Noordhollandsche Uitgeversmaatschappij te Amsterdam.

Commissie

In de samenstelling van de commissie kwam in het verslagjaar geen wijziging. De commissie vergaderde op 27 april.

Personeel

In de samenstelling van het personeel in vaste dienst kwam geen verandering. Vanaf 1 november is mevr. R. Hollander in dienst getreden voor halve dagen. De heer A. Poolman was gedurende lange tijd wegens ziekte afwezig.

Symposion

Op 11 december organiseerde de commissie in het Trippenhuys te Amsterdam een symposion, waarop de heren H. Buitenhuys en Prof. Dr. K. Heeroma spraken over „Noordbrabantse herkomstnamen”. Deze lezingen zullen als deel XXVII in druk verschijnen in de reeks „Bijdragen en Mededelingen van de Commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis”. De lezing van de heer Dr. F. Gorissen, gehouden op 20 december 1969, zal als deel XXVI begin 1972 in genoemde reeks verschijnen onder de titel „Niederrheinländische Burgnamen”.

Uitgaven en publikaties

Van het gezamenlijk met het Instituut voor Naamkunde te Leuven uitgegeven tijdschrift „Naamkunde” verschenen de afleveringen 1 t/m 4 in één band. Daarin publiceerde de secretaris een artikel over „Enige Drentse etymologieën aan de uitspraak getoetst” en de heer Drs. R. E. Künzel over „De Nederlandse bijdrage aan de nieuwe Foerstemann” en over „Naar aanleiding van Wieringa's uitgave van de Sleense veldnamen”. Tevens besprak de secretaris in dit tijdschrift het boek van Mevr. Dr. M. K. E. Gottschalk over „Stormvloed en rivierstromingen in Nederland, I”, en de heer Künzel de nieuwe uitgave door Dr. A. F. C. Koch van het „Oorkondenboek van Holland en Zeeland, I”. De kroniek betreffende Nederland werd behalve door Prof. Dr. H. T. J. Miedema verzorgd door de secretaris en de heer Drs. R. Rentenaar.

In de „Mededelingen van het Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde no 23, jaargang 1971 schreef de heer R. v. d. Veer een artikel over „Een veldwerker klapt uit de polder”.

De secretaris publiceerde in het „Jahrbuch des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung”, XCIV (1971) een artikel over „Ortsnamenmigration als wissenschaftliches Problem”; in „Taal en Tongval”, XXIII (1971) over „De namen op -rlo (-rler) in zuidoostelijk Nederland”; in het Alkmaars Jaarboekje 1970 over „De

plaatsnaam Alkmaar" en in de bundel Voorschoten, historische studiën (1971) over „De naam Voorschoten”.

De heer Rentenaar verzorgde de nieuwe uitgave van Van Swindens Vergelijkings-tafels van Lengtematen en Landmaten (2 delen). In de „Gids”, jrg. 134, no 8 (1971), blz. 516-523 schreef hij een artikel onder de titel „Een ellenlange geschiedenis, het streven naar eenheid van maten en gewichten tijdens de Bataafse Republiek”, terwijl hij in het tijdschrift „Holland”, jrg. 3, nr. 3, blz. 74-86 een recensie schreef over het nieuwe Oorkondenboek van Holland en Zeeland, uitgegeven door Dr. A. F. C. Koch. Tevens verzorgde de heer Rentenaar, in samenwerking met mevr. E. Palmboom, een aantal bibliografieën, o.a. de bibliografie voor het Naamkundebureau, voor de Handelingen van de Commissie voor Toponymie en Dialectologie en het naamkundig gedeelte van de Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap. In het tijdschrift „Holland”, jrg. 3 (1971) nr. 4, blz. 106-119 verscheen van zijn hand een regionaal-historische bibliografie van Holland over 1970, en in het tijdschrift „Onoma”, vol. XV, nr. 2-3, blz. 453-469 (1970) (met G. Peeters) „Onomastic Bibliography 1966-1968, Netherlandic.

De heer Künzel zette het werk aan het verzamelen van de geografische namen van vóór 1200 voort. Dit jaar werd o.a. het Egmondse materiaal geëxcerpeerd. Ten behoeve van een proefdruk van een deel van de nieuwe Foerstemann werd een gedeelte van de definitieve kopij, bevattende de namen beginnend met de letters A-Am, naar het centrum in Freiburg gezonden.

Op het 10de Internationale Congres voor Naamkunde in Wenen hield de heer Rentenaar een lezing over „Die Namenlandschaft der niederländischen Dünen”. Deze lezing verscheen in het verslagjaar in de „Abhandlungen 10. Internationaler Kongress für Namenforschung, Tomus III”, blz. 83-95.

Lezingen en vertegenwoordigingen

De secretaris leidde twee bijeenkomsten met vrijwillige medewerkers van het Instituut voor Dialectologie, Volks- en Naamkunde op 24 april te Assen en op 9 oktober te Tilburg, terwijl de heer Buitenhuis het Naamkundebureau vertegenwoordigde op een dergelijke bijeenkomst te Aksel op 15 mei. Beiden gaven op deze bijeenkomsten een overzicht van de werkzaamheden van het bureau.

De secretaris hield op 19 januari een voordracht over de vroeg-middeleeuwse bewoningsgeschiedenis van Drente op het Biologisch-Archeologisch Instituut te Groningen. Op 2 december behandelde hij dit onderwerp op een colloquium aan het Historisch Seminarium van de Universiteit van Amsterdam.

Van 16-18 juni woonde de secretaris het Nehalennia-congres te Middelburg bij, waar hij als forumlid de naamkundige kant van het vraagstuk belichtte.

Door ziekte was hij verhinderd het VIe Nordiske Navnforskerkongres te Helsingør van 22-26 augustus bij te wonen, waar hij was uitgenodigd een referaat te houden, handelende over „Chronologisches zum alteuropäischen Flussnamensystem”. Dit referaat werd op het congres voorgelezen en zal in druk verschijnen. Verder hield de secretaris lezingen voor middelbare scholen en verenigingen te Hogeveen, Zalt-Bommel en Wormerveer. Hij vertegenwoordigde het Instituut op 14 april bij de uitreiking van de Gouden Adelaar aan de heer A. P. de Bont te Deventer, bij het afscheid van Prof. Dr. A. J. Bernet Kempers op 29 oktober te

Arnhem en dat van Prof. Dr. W. J. H. Caron op 27 november te Amsterdam.

De heer Rentenaar hield op 1 februari een lezing voor het Genootschap „Physica” te Alkmaar over „Historische en naamkundige opmerkingen over de Nederlandse duinen”; op 12 maart voor de Werkgroep Amsterdam van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland over hetzelfde onderwerp; en op 18 december op het Congres „Frankische kolonisatie in de Kempen” te Herenthals over „De taak van een Bureau voor Nederzettingsgeschiedenis”.

Hij vertegenwoordigde het bureau van de commissie in de „Werkgroep voor de documentatie der Nederlandse Letteren”, en op 16 december bij de opening van het Van Swinden Laboratorium van de Hoofddirectie van het IJkwezen.

Internationale standaardisatie

De secretaris heeft ook dit jaar veel aandacht besteed aan de internationale standaardisatie van geografische namen, die in het kader van de Verenigde Naties wordt nagestreefd.

Voorafgaand aan de conferentie van de „United Nations Group of Experts” te New York, vergaderde hij op 10 en 11 januari te Bad Godesberg met de vertegenwoordigers van de Duits en Nederlands sprekende landen over de agenda van de conferentie in New York. Deze conferentie, die van 1 tot 13 februari in het gebouw van de Verenigde Naties gehouden werd, woonde de secretaris bij. Hij werd daar benoemd tot rapporteur van de „Group of Experts”. Deze vergadering had tot doel de Tweede Internationale Conferentie over de standaardisatie van aardrijkskundige namen (Londen 10-31 mei 1972) voor te bereiden en de agenda daarvoor vast te stellen.

De agenda voor de Londense conferentie werd op 21-22 april en 24-25 november te Bad Godesberg diepgaand besproken door de groep van de Duits en Nederlands sprekende landen. De secretaris ontwierp, tezamen met Prof. Dr. F. J. Ormeling en Drs. J. E. Romein, enige van de door deze landen gezamenlijk in te dienen resoluties, en onderhield de correspondentie met het secretariaat van de Verenigde Naties en een aantal leden.

Woordenlijst en nationale standaardisatie

In nauw verband met het bureau werken de Nederlands-Belgische Woordenlijst-commissie, die de wettelijke regeling van de schrijfwijze der Nederlandse plaatsnamen voorbereidt, en de Commissie voor de schrijfwijze van Buitenlandse Aardrijkskundige Namen (C.B.A.N.). De secretaris is lid van beide commissies, de heer Romein van de tweede. De commissies vergaderen op het Naamkundebureau en de wetenschappelijke voorbereiding voor de vergaderingen van beide commissies geschiedt door de heer Romein.

Voor eerstgenoemde commissie heeft hij, in samenwerking met Mevr. A. P. A. Engelkes en de heer F. J. Faessen, zijn werkzaamheden aan de Nederlandse aardrijkskundige namen voortgezet. Alle circa 40.000 Nederlandse aardrijkskundige namen van gemeenten, bewoonde plaatsen, wateren, gebieden enz. zijn thans alfabetisch op fiches gebracht. Op deze fiches zijn per trefwoord de verschillende, thans gebruikelijke spellingen van de naam vermeld, waarbij gebruik is gemaakt van de Topografische kaarten 1 : 25.000, de Waterstaatskaart, zeekaarten en andere

bronnen. Tevens is op elk fiche de door de commissie geadviseerde nieuwe schrijfwijze van de naam vermeld, benevens een korte definitie van aard en ligging van het geografisch object, ter identificatie. Voor bewoonde plaatsen worden als identificatiemiddel de geografische coördinaten gegeven. Dit werk is voor viervijfde gereedgekomen.

Een register van noodzakelijke verwijzingen van huidige naar voorgestelde nieuwe schrijfwijzen (en omgekeerd) kwam gereed voor de namen van gemeenten en bewoonde plaatsen (circa 1500).

Veel tijd werd besteed aan het verschaffen van materiaal aan het nieuwe commissielid Prof. Dr. H. T. J. Miedema, die in het bijzonder zijn aandacht richtte op de Friese namen.

Voor de tweede, hierboven vermelde, commissie verzorgde de heer Romein de documentatie. Tevens bood hij de commissie een lijst aan van circa 200 namen van de staten en afzonderlijke afhankelijke gebieden in de wereld. Deze opgave bevatte achtereenvolgens: de naam in het dagelijks gebruik in het Nederlands; de officiële volledige naam in het Nederlands; de naam in het dagelijks gebruik in de taal van het betreffende land; de officiële naam in de taal van het land; het gebruik van de naam als bijvoeglijk naamwoord en ten slotte de naam voor de inwoners.

Adviezen aan openbare lichamen

Aan Gedeputeerde Staten van Noord-Holland werd advies uitgebracht aangaande de benaming van nieuw te vormen gemeenten in West-Friesland.

Als lid van de Commissie voor de straatnamen van de gemeente Amsterdam bracht de secretaris een reeks van adviezen uit, daarin bijgestaan door de heer Buitenhuis. Aan verschillende gemeenten werden inlichtingen verstrekt. De straatnamencommissie van de gemeente Zoetermeer bezocht het bureau en werd door de staf voorgelicht over enige facetten van de naamgeving.

Automatisering

In het vorig jaarverslag werd reeds geschreven over het voornemen het veldnamenmateriaal van het bureau langs automatische weg te verwerken. De heer Rentenaar onderhield ook in het verslagjaar daartoe contacten met de heer Ebeling van het Nedersaksisch Instituut te Groningen en had op 4 oktober hierover een bespreking te Münster (Westfalen) met de heren Kramer (van de Universiteit van Göttingen) en Müller (van de Universiteit van Münster), terwijl hij tevens op 3 september een bespreking had met Prof. Dr. H. Draye en de heer Molemans te Leuven over de stand van zaken bij de automatisering van het Belgische materiaal.

Het ligt in de bedoeling niet alleen de veldnamen, maar ook de andere aardrijkskundige namen in het automatisch systeem onder te brengen. Om daarover een behoorlijk overzicht te krijgen, werd besloten de Gemeente-atlas van Kuyper te depouilleren. Sinds 1 november wordt dit werk verricht door mevr. R. Hollander, die voor halve dagen bij het bureau in dienst getreden is.

Veldnamen

De heer R. van der Veer onderhield ook dit jaar de contacten met de vrijwillige

medewerkers. Tevens werkte hij verder aan de ordening van het veldnamenarchief. Verder hield hij zich, samen met de heer Rentenaar, bezig met de voorbereidingen voor de automatische verwerking van het op het Naamkundebureau aanwezige veldnamenmateriaal.

De voorraad veldnamen op lijsten, kaarten en fiches is aan het einde van het verslagjaar gestegen tot ongeveer 155.000.

De werkgroepen in Hardenberg, Gramsbergen, Ommen, Olst, Venraai en Weert zetten hun werkzaamheden ook dit jaar voort, terwijl in Aarle een nieuwe groep van start is gegaan.

Van de navolgende medewerkers ontving het bureau kaarten, fiches en/of lijsten: G. Boot, Deventer (uit archieven van Deventer); A. G. van Dalen, Reden (uit archief van het Huis Bergh); A. Ensing Gzn en J. Brinks, Emmen (Emmeres); J. P. Geus, Rotterdam (historische namen uit Geestmerambacht); R. van Goor, Wijster; B. S. Hogeveen, Aduard; H. Hollander, Anderen; J. van de Kamer, Alkmaar (Oost- en West-Graftdijk); A. Klein Kranenburg, Wapenveld; Ir. K. B. Kluiwing, Emmen (Eekst); Dr. J. G. van Kolmeschate, Delft (historische namen Zwartsluis); Nedersaksisch Instituut, Groningen (materiaal Heerdencommissie en knipsels met geografische namen uit Overijssel en Gelderland); N.J.B.G., werkgroep „Haagse Beemden”, Breda (Haagse Beemden); Meerschap Paterswolde (historische namen Paterswoldsemeer); C. Philipse, Wemeldinge; S. Schoustra, Grouw; J. J. Tick, Assen (knipsels met Drentse veldnamen); K. Timmer, Oosterhesselen; Ir. R. J. de Wit, Zwolle (Terschelling).

De heer C. D. Nagtglas heeft zijn werkzaamheden in de provincie Zuid-Holland voortgezet. Wat Noord-Holland betreft slaagde hij er in nog een aantal aanvullingen te geven op al ingeleverd materiaal. Zijn gezondheidstoestand was van dien aard dat hij niet het gehele jaar veldwerk kon verrichten. Een gedeelte van zijn tijd heeft hij besteed aan het vergelijken en verwerken van de door hem verzamelde namen met de al in het veldnamenarchief aanwezige namen uit andere bron.

Nederlands Repertorium van Familienamen

Het tellen en controleren van de familienamen uit het materiaal van de Volkstelling 1947 werd ook dit jaar onder leiding van de heer Buitenhuis door de heren A. Poolman en N. M. Stolk voortgezet. Naast andere werkzaamheden heeft de heer Stolk de telling en controle van de namen per gemeente in Noord-Brabant voltooid en van de namen in Zuid-Holland voortgezet. Het werk van de heer Poolman aan de namen in Zuid-Holland werd in het vierde kwartaal overgenomen door de heer F. Faessen en mevr. A. P. A. Engelkes, die een deel van de dag daaraan konden besteden.

Deel VIII (de provincie Gelderland) van het Repertorium kwam dit jaar van de pers. De inleiding hiervoor werd geschreven door de heren Prof. Dr. K. Heeroma en R. A. Ebeling. Helaas bleek het niet mogelijk deel IX ('s-Gravenhage), waarvoor de heer Buitenhuis de inleiding zal schrijven, reeds dit jaar ter perse te leggen. De commissie hoopt dat dit in het komende jaar wel het geval zal zijn en dat het dan tevens mogelijk zal zijn deel X (Rotterdam) naar de drukker te zenden. Aan het einde van het verslagjaar was de heer Stolk bezig met de controle van de Rotterdamse strookjes.

Overige werkzaamheden

Ook dit jaar ontving het bureau van de commissie weer veel verzoeken om inlichtingen. Vragen betreffende toponymische onderwerpen werden beantwoord door de secretaris en de heer Rentenaar, die betreffende anthroponymische onderwerpen door de heer Buitenhuis.

Voor het familienamenmateriaal van de Volkstelling 1947 bestond ook dit jaar weer veel belangstelling, vooral van de zijde van genealogen.

De heer Rentenaar zette het onderzoek voort naar de toponymie en geschiedenis van de duinen in de Middeleeuwen. Tevens gaf hij, als lid van de Technische Commissie, adviezen over de boekenaanschaf en collectievorming voor de Stichting Historisch Boerderij-Onderzoek, en eveneens, als secretaris van de sectie geschiedbeoefening aan de Culturele Raad Noord-Holland.

Mevr. Palmboom werkte aan de uitbreiding van de topografische en systematische verzameling van gegevens over oude maten en gewichten.

De heer Buitenhuis heeft zijn werkzaamheden aan het samenstellen van een register op de „Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam” voortgezet. Hoewel dit werk omvangrijker bleek dan hij verwachtte, zal hij hiermede in 1972 hopelijk gereed komen.

De heer Poolman heeft zich beziggehouden met het inzamelen van folders, brochures en kaarten bij de plaatselijke Verenigingen voor Vreemdelingenverkeer, om daardoor onze verzameling topografische informatie uit te breiden. Verder heeft hij uit de reeks „Nederlandse Dialektatlassen” de plaatselijke uitspraak van toponiemen genoteerd.

Bibliotheek

De bibliotheek van het bureau werd door aankoop en schenking in belangrijke mate uitgebreid.

De kaartenverzameling kon dit jaar weer aangevuld worden met de dit jaar verschenen bladen van de Bodemkaart van Nederland (schaal 1 : 50.000). Door bemiddeling van de Ministers van Onderwijs en Wetenschappen en van Defensie ontving het bureau opnieuw een aantal bladen van de chromotopografische kaarten des Rijks (schaal 1 : 25.000) van de Topografische Dienst te Delft. Door bemiddeling van het ministerie van Waterstaat ontving het bureau wederom een aantal kaarten van de nieuwe uitgave van de Waterstaatskaart van Nederland. De namen van de overige schenkers zijn in de bijlage vermeld. De bibliotheek en de verzamelingen werden ook dit jaar door velen geraadpleegd.

Van de buitenlandse bezoekers dienen te worden vermeld Prof. Dr. H. Draye (Leuven), Dr. F. Gorissen (Kleef) en de heer D. Pronk (Salisbury, Rhodesia).

Financiën

Voor het financiële beheer moge worden verwezen naar de rekening en verantwoording van de Centrale Commissie.

P. J. Meertens, *voorzitter*

D. P. Blok, *secretaris*

Bijlage

Lijst van personen en instellingen die in 1971 publikaties schonken aan het Bureau voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis:

Uit Nederland: Algemeen Rijksarchief, Archiefraad, A. J. M. Beenakker, Bibliotheek Landbouwhogeschool Wageningen, H. Buitenhuis, Dienst Gemeentewerken Rotterdam, J. P. van Dooren, Drents Genootschap, Economische Hogeschool Rotterdam, mevr. M. J. Franken, Gemeente Doesburg, Gemeente Woerden, Gemeente-archief Groningen, J. G. J. Geselschap, mevr. Gorter-Simons, Heemkundige Kring „De Duffelt”, Heemkundige Kring Walcheren, Hoogovens IJmuiden, Instituut voor Pre- en Protohistorie Amsterdam, Instituut voor Sociale Geschiedenis Amsterdam, K.N.A.W., J. M. G. v. d. Poel, Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland, R. Rentenaar, P. J. Ritsema, J. E. Romein, de Rijksarchieven in Groningen, Limburg en Noordbrabant, Rijksarchiefschool Utrecht, Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, Rijksuniversiteit Groningen, mevr. M. G. A. Schipper, Shell N.V. Rotterdam, A. G. v. d. Steur, J. Stroop, Streekarchief Land van Cuyck en een groot aantal plaatselijke afdelingen van de V.V.V.

Uit het buitenland: Heimat Verein Grafsch. Bentheim (Duitsland), Hans Krahe (Duitsland), U.S. Army, Topographic Command, Corps of Engineers (Ver. Staten), U.S. Board on geographical names (Ver. Staten), Universiteit van Göttingen (Duitsland).